

Преграј Р. ТЕРЗИЋ

Институт за политичке студије, Београд

РАЗУМЕВАЊЕ ПЛАТОНОВЕ ПОЛИТИЧКЕ ФИЛОЗОФИЈЕ У ДЕЛУ СЛОБОДАНА ЈОВАНОВИЋА

Апстракт: У раду се бавим анализом схватања Платонове политичке филозофије у делу једног од најистакнутијих професора и декана Правног факултета, ректора Универзитета у Београду, председника Српске краљевске академије наука и председника Владе Краљевине Југославије у избеглиштву, Слободана Јовановића. У свом обимном научном опусу, Слободан Јовановић се бавио истраживањем националне политичке историје XIX века, теоријом државе и права, уставним правом, питањима из области политичке социологије, али и историјом политичких теорија. Ипак, чини се да овај део Јовановићевог научног опуса до сада није био довољно изучавањем. Поред истраживања политичких, економских и друштвених доктрина Никола Макијавелија, Едмунда Берка, Карла Маркса, Фридриха Енгелса, Констанана, Келсена, Питомица, теоретичара који припадају антимакијавелијанцима, Јовановић је посебну пажњу посветио и античкој политичкој филозофији, односно Платоновим делима.

Кључне речи: Слободан Јовановић, антика, политичка филозофија, Сократ, Платон, Држава, Државник, Закони.

УВОД

Док историјска наука представља учитељицу живота, филозофија је учитељица мудрости. Она садржи основна сазнања о свим важнијим питањима једног друштва, државе и човека који у њима живи, ради и ствара. Зато се чини неодојим разматрање односа филозофије према другим наукама и на њима заснованим сазнањима. Политика, као верни пратилац сваке државне организације, значајним делом се ослања на филозофску мисао. Будући да су први творци политичке мисли били антички филозофи, сасвим је јасан циљ њиховог бављења филозофијом. Наступајући као полихистори, настојали су да утврде шири, животни смисао бављења политиком.

Савремена политичка филозофија сазнања заснива на два основна задатка. Ако првим настоји да се одреди адекватан оквир у коме се налази простор и предмет филозофског делања, на основу овог процеса другим се филозофија жели условно разграничити у односу на политичке науке, политичку теорију и практичну политику. Стога је ово питање разлог спорења међу филозофима (Ђурковић 2012: 219). Надаље, политички домети филозофске мисли имају одређене у филозофији

* Виши научни сарадник, ORCID 0000-0003-3896-6217, predrag.terzic@ips.ac.rs

политике. Она је повезана с различитим филозофским дисциплинама и не може почети без одређења онтолошког, гносеолошког, аксиолошког, антрополошког основа политике и без промишљања метода филозофије политике. Повезана је с филозофијом друштва, етиком, филозофијом права, филозофијом историје. Историја се у филозофији политике схвата различито, као поприме могуће слободе и као време у коме се јављају нови облици неслободе, а разни облици насиља и манипулација јавношћу и појединцима утичу на одустајање од истине и одлагање слободе (Телебаковић 2012: 100).

Крећући се линијом раздвајања између традиционалне и савремене филозофије, Слободан Јовановић је уважавао научну тежину, теоријске и практичне домете оба филозофска периода. У његовом научном раду можемо препознати потребу да се филозофска мисао посматра из угла теоријске и практичне политике. Овако изражен интегрални приступ присутан је у делима Слободана Јовановића, што његов научни опус чини јединственим.

ПОЛИТИЧКА ФИЛОЗОФИЈА У АНТИЦИ

Антички филозофи су своје теорије и погледе на свет утемељили на стеченом искуству и размишљањима о најбољем државном уређењу и месту човека у њему. Разумевање демократије у полисима заснивали су на једнаким правима и слободама, али не свих људи, већ само оних који су имали грађански статус. Жене, странци и робови нису могли да учествују у демократским процесима, јер рођењем нису добили статус грађанина (Терзић 2021: 16).

„Као посебан и највиши облик сазнања и истраживања стварности, филозофија је заузимала средишње место у културном животу старе Грчке“ (Ђурић 2010: 45). Антички филозофи су у својим делима износили ставове у ком правцу треба усмеравати развој друштва. Ипак, иако постоји већи број филозофа који су самостално, или у оквиру одређених филозофских школа, развијали политичку мисао која не одговара данашњим схватањима демократије и добро уређеног друштва, несумњиво је да античка Грчка представља колевку филозофске традиције и демократије.

Слободан Јовановић је у својим делима разматрао развој античке политичке мисли. Иако се његово истраживање античке филозофије односило на првом месту на Платонову заоставштину, важно је указати и на Сократово разумевање државе и њених закона. Сократ је био „средишња личност читаве грчке филозофије“ (Ђурић 2010: 80), али и Платонов учитељ.

Суђење Сократу представља прекретницу у развоју атинске демократије и показатељ њеног постепеног слабљења и растакања. Против Сократа су три слободна грађанина покренула кривични поступак, стављајући му на терет два недела: вређање богова и кварење омладине. На неки начин, тај поступак се може сматрати суђењем за вербални деликт због јавно изговорене речи. „Данас се приликом оцењивања домета атинске демократије процес Сократу често узима као један од аргумената којим се доказују њена ограничења. Ипак, при том треба имати у виду Сократов провокативни став, те са мање строгиости судити о атинском правосуђу и атинским демократским институцијама“ (Аврамовић 2004: 135).

У својој одбрани Сократ је указао на читаву погубност суђења и спремност да прихвати кривицу. Будући да је био прегласан, осуђен је на смрт. Свесни неправде која је Сократу нанета, његови ученици су желели да организују бекство како би осујетили извршење смртне казне. Међутим, Сократ је мислио да би на тај начин била дата превага безакоњу над законима и сматрајући да је као грађанин дужан да поштује законе своје државе, одбио је такав предлог. У својим размишљањима истиче да говорник на суду и другим скуповима, код људи не прави разлику између праведног и неправедног, већ само ствара веровање о томе. Отуда се сва моћ реторике може приписати природној и божанској вештини самог говорника. Свестан тога, Сократ цени знање баш зато што оно није корисно за стварање уверења код других људи (Аврамовић, Јованов 2020: 253-254).

С обзиром да Сократ није иза себе оставио писана дела, праве домете његове политичке мисли можемо да сагледамо само посредно, кроз Платонове књиге у којима се помињу Сократова гледишта. Платон у својим делима износи мишљење о свим важнијим питањима атинске демократије. Користећи расправни стил, представљен у форми дијалога, Платон своју филозофску мисао везује за политику. Према његовом схватању, демократија није владавина читавог, већ једног дела народа који припада вишим друштвеним слојевима.

ПЛАТОНОВО СХВАТАЊЕ ФИЛОЗОФИЈЕ, ПОЛИТИКЕ И ДРУШТВА

Слободан Јовановић приступа Платону на надаре специфичан начин. Свестан је да Платон није писао само о филозофији, већ и о политици и друштву. Његова социолошка теорија се може проучавати на два начина:

1) историјски се Платонове идеје могу објашњавати политичким и друштвеним приликама његовог доба. То се онда претвара у историјску студију у којој се Платон тумачи као историјска личност, у контексту друштвених прилика у којима је живео и стварао;

2) проучавање Платонових идеја може се заснивати на проналажењу њихове примењивости у садашњем времену. Такво истраживање би било у функцији разумевања актуелних политичких и друштвених проблема у садашњости. Слободан Јовановић је био наклоњен овом другом гледишту, кога се држао у свом делу (Јовановић 1935: 1-2).

Платонова филозофска заоставштина се не може јасно разграничити на различите области. „У њој је све међусобно повезано и испреплетено, тако да нема никакве поделе на области и подручја. Говорити о Платоновој политичкој теорији значи говорити истовремено о целокупној његовој филозофији“ (Ђурић 2010: 95).

Ипак, главни допринос Платоновог учења о политици огледа се у њеном употребљавању с моралом. Према Платоновом мишљењу, бављење политиком излишно је уколико не служи моралном одгоју човека. Савремена актуелизација оваквог његовог става о политици показује да је још у том времену успео да препозна значај моралног владања људи у политици. У атинској држави Платоновог доба приметно је присуство индивидуалног духа у политици. У том периоду појединци почињу да

теже задовољењу сопствених интереса без бриге за општи, али ни интерес других људи. Зато се политика сматрала средством за постизање индивидуалних циљева. У таквим политичким околностима оправданост опстанка демократије се озбиљно доводила у питање. Политичка афирмација индивидуализма сводила се на уврежено мишљење да је мера човековог успеха сразмерна његовом уживању у благодетима живота. Ако то не успе да оствари, човек, према таквом мишљењу, није уопште ни живео на достојан начин. Будући да је Платон потицао из аристократске породице и био навикнут на живот човека вишег сталежа, такво порекло и животно искуство представљали су додатни разлог да Сократ своје учење успешно пренесе на њега.¹

Преломни историјски тренутак за рањиву атинску демократију био је претрпљени пораз у Пелопонеском рату. Овај догађај је покренуо читав друштвени покрет против демократије, која је означена главним кривцем атинског војног неуспеха. Слободан Јовановић сматра да је нова политика, на којој су инсистирали противници демократије, била назадна и непатриотска. Док се назадном сматрала јер је проповедала враћање на раније степене политичког и привредног развоја земље, непатриотском је одређивана због решавања унутрашњих питања помоћу спољног противника, који је представљала Спарта. Међутим, овај политички покрет није успео да остави дубље трагове у атинској држави. Он није издржао тест времена и убрзо је олигархијска влада изгубила власт у земљи. Ипак, демократска власт није примењивала сурове методе претходних олигарха, већ је прогласила општу амнестију (Јовановић 1935: 6-7).

Проучавајући Платонову писану заоставштину, Слободан Јовановић је своје излагање фокусирао на његова позната дела. У њима је настојао да добије одговоре на основна питања државе и права из угла гледања овог старогрчког филозофа. Отуда су у Јовановићевом научном фокусу три Платонова дела: *Држава*, *Државник* и *Закони*.

ПЛАТОНОВА ИДЕАЛНА ДРЖАВА

Држава представља једно од најзначајнијих дела у области историје политичке филозофије, у коме Платон разматра могућност да вођење државе буде поверено филозофима. Он истиче да у свету постоји неправда, коју људи наносе једни другима, при чему државом владају јачи, а не праведнији. Ако је неко јак, он може несметано да спроводи неправду над оним који је у праву, али је слаб да би спроводио правду. Зато државу треба посматрати као појединца који је јачи од других, па зато може над њима да влада. Тако држава своју вољу намеће с позиција силе и капацитета да је спроведе, а усмерава је против отвореног или очекиваног отпора грађана. Према томе, Платоново разумевање правде састоји се у потреби разликовања добра од зла. У том смислу, победа правде, уз помоћ добра, добија своје место и постаје корисна у једном друштву (Платон 1993: 196).

1 Једна од нанетих неправди према Сократу, коју је историјска наука одавно разобличила, састојала се у његовом оптуживању за пораст индивидуализма у Атини. Да парадокс буде већи, оптуживали су га они чији је лични интерес био увек испред општег добра.

Добра организација и успешно функционисање државе мора бити засновано на „принципу правде, који у себе укључује строгу поделу рада“ (Ђурић 2010: 101). Реч је о подели рада коју омогућава класно успостављено друштво. Припадајући одређеној класи, сваки човек добија место у државном систему. Следствено томе, неопходно је утврдити карактер и основне одлике ових класа.

У Платоновој идеалној држави има места за три класе:

- 1) класу која државу снабдева храном и другим потрештинама, у коју се убрајају земљорадници, занатлије и трговци;
- 2) класу која чува државу и брине о безбедности њених грађана. Њој припадају војници, који чувају државу од унутрашњих и спољашњих неприлика;
- 3) класу филозофа, којој је и сам Платон припадао, а чији задатак је да управља државом и брине о добрим наравима грађана.

Све три класе поседују своје моралне оквире, који су скопчани с додељеном улогом у држави. Док су привредници усмерени према стварању материјалних добара, без којих ниједна држава не може да опстане, остварујући улогу војника, припадници ове класе подређују свој живот заштити земље. Станују у касарнама и, иако обављају одређени рад, одричу се могућности непосредног стицања материјалних добара. С друге стране, филозофи имају посебну улогу у држави, јер чине симбиозу материјалног и духовног у једној личности. „Да би боље објаснио разлику између ове три класе или слоја у држави, Платон употребљава поређење са металима. Управљачи су као људи који би били састављени од злата, ратници састављени од сребра, а произвођачи – од гвожђа и олова“ (Лукић 1982: 89).

Развијајући аналогију подељене линије, Платон је поставио основе етике, метафизике и гносеологије. Реалност посматра кроз два поља, које чине два света: *horaton* (видљиви) и *noeton* (умни). Дакле, реч је о два посебна бивствовања која почивају на краљевству рода и регији видљивог, односно краљевству рода и регији умног. На основу тога се може закључити да Платон јасно разликује материјалну и духовну сферу филозофске мисли, а обе су опредмећене у личности филозофа који воде државу. Томе доприноси чињеница да је и сам припадао аристократској класи, а уједно био и филозоф који се целог живота бавио представљањем најбољих (идеалних) решења за правилно функционисање и опстанак атинске државе (Платон 1993: 202).

Међутим, изложени елементи Платонове идеалне државе наилазе на озбиљне потешкоће у практичној примени. Будући да је Слободан Јовановић Платоново схватање државе сагледавао с велике временске дистанце, могао је да, користећи историјско искуство, идентификује њене главне недостатке. Водећи се Платоновом мишљу, Јовановић закључује да филозофи, ипак, нису најбоље решење за управљање државом. Како филозофи нису бројни и нерадо се баве политиком као начином управљања државом, народ их ни не жели јер својом појавом и интелектом превазилазе домет његовог разумевања ствари. Они, заправо, представљају страног тело које се налази изван народне воље, па зато никад не би могли да имају легитимитет да владају државом. Стога држава, којом управљају филозофи, не би била дугог века и трајања. Међутим, Платон сматра да би држава, којом не би управљали филозофи, била осуђена на постепено кварење и пропаст. У том погледу износи

аргументацију којом побија могућност исправног управљања од стране припадника друге две класе. Наиме, ако бисмо управљање државом препустили војницима, она би се убрзо претворила у тиранију којом управља војска. Илузорно је у таквим околностима говорити о постојању демократије. Демократија би практично била угажена војничком чизмом, а грађани би били сведени на слепе послушнике, без икакве могућности да доводе у питање исправност одлука у вођењу државом. С друге стране, класа привредника би, као владајућа, управљање државом циљано усмеравала у правцу стицања материјалних користи. Државом би тада завладала плутократија која не би марила за државне и интересе грађана, већ би владање сводила искључиво на додатно богаћење. Оваква држава би практично била доведена на руб пропасти (Јовановић 1935: 31-33).

Слободан Јовановић је настојао да Платоново објашњење државе илуструје историјским примерима. Тако пише о периоду када је атинска држава била у поседу странке олигарха. Користећи околности претходно вођеног Пелопонеског рата, олигарси су свесно умањивали војну моћ Атине, залажући се за укидање морнарице. Сматрали су да је њено финансирање излишно у тадашњим условима. Уместо морнарице, определили су се за развијање коњице, која би била оспособљена за вођење копног рата. Платон је био истог мишљења, будући да је коњица била састављена од виших класа. На тај начин се показује да је Платоново виђење идеалне државе било укоренењено у његовој аристократској свести, чиме су се свесно сужавали њени демократски донети. Сасвим сигурно је да је Атина након Пелопонеског рата делила судбину многих поражених држава, које су у оваквим условима убрзо постале аристократско-војнички устројене. С друге стране, Спарта је изашла као победник из Пелопонеског рата, па је разумљиво што је њено уређење постало модел управљања државом.

У контексту разматрања утицаја Пелопонеског рата на атинско уређење, корисно је следеће виђење политичко-војних последица овог ратног сукоба: „Утицај Пелопонеског рата се при томе изражавао двојако. С једне стране, сукоби су, кроз игнорисање и кршење правила ратовања и друштвених норми, довели у питање схватање права и морала. У исто време су ови ексцеси показали изузетну важност моћи, тиме што су свим учесницима предочили поражавајућу стварност да јачи, тј. победник, може себе некажњено да стави изнад свих важећих норми. С друге стране, рат је интензивирао потребу да се овим ексцесима и бескрупулозном размисљању у категоријама моћи ипак да неки легитимитет. Будући да је то често било веома тешко остварити помоћу постојећих етичких аргумената, стварани су нови етички аргументи, који су опет узвратно деловали дестабилизирајуће, стварајући тако један зачарани круг. Парола *polis tyrannos*, која је настала још пре тог рата, одличан је пример оваквог процеса, јер је по свему судећи допринела развоју учења о праву јачег у поменутом историјском контексту“ (Јордовић 2009: 225-226).

Како је добро познавао историјске и политичке прилике у савременој Европи, Слободан Јовановић је изнео поређење Атине са Спартом и то тако што је положај ових старогрчких полиса поистоветио с приликама које су владале у Енглеској у првој половини XIX века. Наиме, револуционарне прилике у Европи тог доба заобишле су Енглеску, што говори у прилог чврстине њених државних институција

и њиховој отпорности на насилне промене и свргавања државне власти. Дакле, институције, а не појединци, заслужни су што је Енглеска одолела утицају и искушењима европских револуционарних покрета и тензија (Јовановић 1935: 44-45).

Снага и темељ сваке државе морају бити људи који су спремни да њом владају на исправан начин. Зато је Платон посебну пажњу посвећивао васпитању младих људи. Млади чине окосницу будуће државе, која мора бити саздана на патриотизму и брижном односу према њеним добрима. Заправо, васпитање деце и младих представља „државни посао“, који мора обухватити две компоненте њиховог развоја: телесну и духовну. Међутим, спартански начин функционисања државе није сагласан с идејама Платонове политичко-филозофске мисли. Основна разлика се огледа у начину управљања државом. Док су у Спарти војници на челу полиса, у Платоновој држави управљају филозофи, као најумнији делови становништва.

У погледу односа према омладини, Слободан Јовановић сматра да је држава његовог времена посвећенија образовању становништва у односу на Платонову идеалну државу. То аргументује великим износом новца који савремена држава улаже у образовање, сматрајући да тако инвестира у своју будућност. Многобројне државне школе и универзитети, делујући на патриотској основи, стварају код омладине осећај личне слободе и моралне аутономије. Штавише, сматра се да појединац не може постати комплетна личност све док се не ослободи државних стега који га спутавају у томе (Јовановић 1935: 48-49).

Платонова идеална држава је настала на критици постојећег стања ствари у старогрчкој Атини. Оно је производ моралног кварења старих Атињана, чему је допринео општи привредни напредак друштва. Богати људи су тежили стицању материјалних добара, што се постепено преносило на остале делове становништва. Зато је патриотизам почео да бледи, јер није користио грађанима који су желели лагодан живот. Уместо да држава буде испред сваког добра и личног интереса, постала је средство стицања материјалне добити. Такво стање ствари производи општи пад морала, патриотизма и свега што представља духовно благо и ослонац државе у народу. На сцену ступа двоструки морал, који представља идеално средство кварења читавог народа и урушавања државе. Отуда проистиче Платонов вапај за старим временима у којима није било места себичлуку и жеђи за непрестаним богаћењем.

Насупрот постојећој, Платон описује идеалну државу. „Овако састављена идеална држава је савршена држава, држава у којој је остварена врлина, одн. правда, за чијом дефиницијом се и трага. Савршена држава мора поседовати четири врлине: мудрост, храброст, умереност и правду“ (Лукић 1982: 90).

Тако изражен метафизички приступ у изградњи Платонове идеалне државе, добрим делом је последица претходног друштвеног стања у Атини. Државна власт мора бити подређена остварењу идеје добра како би оправдала своје постојање. Међутим, посматрано у ширем смислу, у Платоновој идеји добра може се осетити дух нове религије, хришћанства. Иако за свог живота Платон није дочекао стварање идеалне државе, средњи век је опредметило његове идеје, ако их одредимо као правичне, али и потпуно усклађене с хришћанским начелима. Тако су великодостојници Католичке цркве, бринући о спасу душе, као главном циљу земаљског живота, представљали праве господаре средњовековне државе. Међутим, савремена

државна организација није остварила Платонове идеале о моралној држави и друштву, јер би таква држава требало служити правилном одгоју, односно поправци људског рода у мери у којој би га требало очистити и заштитити од даљег кварења (Јовановић 1935: 53-55).

ПЛАТОНОВ ДРЖАВНИК

Државник представља књигу у којој је Платон изложио размишљања и ставове о могућим модалитетима владавине државом. Према његовом мишљењу, најбољи облик владавине је када владар сам доноси законе за сваки појединачан случај. С обзиром да то није било оствариво чак ни у малим старогрчким полисима, Платон настоји да пронађе друге начине управљања државом. Док монархију сматра најприхватљивијим обликом управљања, демократију одређује као најгори могући начин владавине. Разлог томе је „немоћ“ и „неупотребљивост“ демократије, услед чега демократски поредак није способан за велико добро и зло.

За разлику од многих политичких делатника који су занемаривали значај политичке теорије, Платон је политику схватао превасходно као науку. „Истицање политике као науке од основног је значаја за целокупно Платоново политичко схватање“ (Лукић 1982: 96). И Слободан Јовановић констатује да се Платон превасходно теоретски бавио политиком, проучавајући политику на научни начин и организујући Академију, где су се млади подучавали математици, филозофији и политици. Једини Платонов практичан корак у политици био је на Сицилији, којом је владао Дионисије. Док је Дионисије власт војнички устројио, његова тиранска владавина је испрва дала добре резултате. Платон је три пута боравио на Сицилији. Дошао је на Дионисијев позив, који му је наменио улогу сопственог васпитача. Будући да је целог живота теоретисао о политици, прелазак на политичку праксу је Платону представљао изазов. Како је желео да проведе реформе сицилијанског друштва, нашао се у јеку борбе између Диона и Дионисија. Иако историографија оцењује Платона неуспешним у практичној политици, чињенице говоре да се остварило Платоново политичко предсказање шта ће се догодити уколико се не прихвате његови предлози за успостављање новог начина друштвене организације. Уместо да боље организује друштво, Сицилија потпада под туђинску власт и доживљава тешке дане.

ПЛАТОНОВО РАЗУМЕВАЊЕ ЗНАЧАЈА И УЛОГЕ ЗАКОНА

Закони настају као производ зрелије Платонове филозофске мисли. Ова књига представља својеврсни филозофско-политички тестамент Платона, у коме су сублимирана сва његова дотадашња знања и искуства. Стиче се утисак да његов идеализам у Закономима постепено уступа место знатно реалнијем приступу. Он се огледа у чињеници да државом морају „владати“ закони, а државна власт треба да буде само средство којим се обезбеђује њихова несметана примена.

Како је био добар познавалац политичке теорије, Слободан Јовановић је с посебном пажњом приступао Платоновим делима. Отуда исказује интересовање и за

Законе, сматрајући ову недовршену студију крајњим дометом Платонове политичке мисли. У овој књизи долази до изражаја знатно реалистичнији поглед на државу и законе. Платон чини отклон од дотадашњег утопистичког приступа, сматрајући да, у трагању за најбољом државним уређењем, треба поћи од реалног стања ствари. Основу његовог бављења државом у Законима чине постојећи, а не имагинарни оквири. Зато у фокус Платонове филозофске мисли доспева породица као основна ћелија сваког друштва и државе. Нимало случајно, овај старогрчки филозоф указује на класни карактер државе, чију окосницу чине две супротстављене класе. Док су богати малобројни, сиромашни чине већину становништва. Платон антагонизам наведених група становника представља сукобом две државе.

Закони су написани у форми дијалога у коме се расправља о свим важнијим питањима у држави. У вези с јединством правичности и среће, Атињанин појашњава улогу законодавца. Она се своди на његову дужност и потребу да људе ослободи мрака. Мора код њих исправити погрешан суд о томе и треба навикавати људе, да похвалом и проучавањем, стекну уверење да се правичност и неправичност приказују као нека врста сенке и светла. Отуда неправичан живот мора бити срамнији и лошији од честитог и поштеног животног пута. Избором једног или другог начина живота људи сами себе сврставају у добре и лоше (Платон 1971: 62).

Платон државу сматра срећном само ако правилно поступа код додељивања или одузимања части. Његов идеализам, помешан с потребом да државом владају закони, долази до изражаја код утврђивања правилности у редоследу вредности којима треба тежити. На првом месту је душа, затим следе лепота и телесне врлине, а тек на трећем материјална добра изражена у новцу. Свако поступање законодавца противно наведеном реду вредности сматра се недржавничким и треба му се отворено супротстављати. Зато Платон тежњу према стицању материјалних добара сматра главним узроком кварења државе. Свестан да држава и људи не могу постојати без материјалних добара (новца и иметка), циљано ову категорију вредности ставља на зачеље (Платон 1971: 117).

Расправа о једнакости полази од фактичког стања ствари у антици да државу чине две категорије људи: господари и робови. Док људи из те две категорије никада не могу постати пријатељи, јер су разлике међу њима непремостиве, њихова неједнакост представља и разлог нетрпељивости и сукоба који дубоко погађају државу. Насупрот томе, према Платоновом мишљењу, једнакост међу људима ствара пријатељство и љубав. Платон сматра да постоје две врсте једнакости. Једну од њих, то јест једнакост по мери, тежини и броју, може сваки законодавац и свака држава увести при подели почести, остављајући коцки одлуку о самој подели. Међутим, најистинитију и најбољу једнакост не може свако лако схватити. Пресуда о томе припада само Зевсу, а људима је она приступачна увек у незнатној мери. Али све што државе или појединци од ње приме, има као последицу искључиво само добра. Већем онда даје више, а мањем мање, а обојица онолико колико им према њиховим природним способностима припада, дакле и онима који су већи по својој врлини даје увек веће почести, а онима, напротив, који представљају супротност овима у погледу врлине и образовања даје само оно што им одговара, те на

тај начин и једнима и другима дели у праведној размери. А баш у томе се састоји наша државничка мудрост, у *йравичносйи*“ (Платон 1971: 205-206).

ЗАКЉУЧАК

Док Сократову политичку и филозофску мисао сматра значајном за даљи развој политичке филозофије у антици, Слободан Јовановић суђење Сократу посматра као преломни догађај у развоју атинске демократије. Отуда је Сократова битност за политичку филозофију двострука. С једне стране био је важан као теоретичар и учитељ, а с друге, и као човек који је личним примером показао одређеност за примену својих филозофских и моралних уверења у пракси. Ипак, како Сократ није оставио ниједно писано дело, тек читањем списка његовог најпознатијег ученика, Платона, могу се сазнати основне поставке Сократове политичке филозофије.

Као Сократов ученик, Платон је стекао значајна сазнања о филозофији, политици и друштву, али је временом развио и сопствено учење. С обзиром да је био добар познавалац Платонове политичке мисли, Слободан Јовановић указује на његов специфичан однос према демократији. У *Законима* долази до изражаја Платонова рационалистичка виртуозност, при чему предлаже установе које сматра најпогоднијим моделима за атинску крхку демократију. Друго је питање зашто његово теоретисање није показивало опишљивије резултате у политичкој пракси. Платонову резервисаност према демократији Слободан Јовановић објашњава на примеру аграрне популације у земљи. Заправо, Платон допушта демократију у аграрној држави с мање или више теократском владом, јер сматра да демократски поредак остварује добре резултате међу сеоским становништвом. У прилог овој Платоновој тези, Слободан Јовановић даје пример Швајцарске чији су земљораднички кантони, у којима живи протестантско становништво, показали највиши степен демократије. Ипак, свестан опасности да доласком диктатора на власт демократија прерасте у аутократију, Платон наглашава важност примене закона. Тако у истоименој књизи истиче принцип да највиша воља у држави треба да буде воља закона (Јовановић 1935: 125-126).

Настојећи да правилно утврди сличности и разлике између Платонових дела *Држава* и *Закони*, Слободан Јовановић наводи бројне аргументе. У *Држави* постоје класе које одређују имовинско разликовање, док се у *Законима* држава дели на три класе, засноване на моралним разликама. Допуњујући карактер имају закони који онемогућавају стварање имовинског и породичног егоизма коме су, по правилу, склониле више класе. Међутим, ако разлике оставимо по страни, *Државу* и *Законе* везује исто основно гледиште. У њиховој основи је атинска демократија, која је прошла кроз две лоше фазе. „Прва је фаза била фаза личне слободе: појединац је тражио од државе да се не меша у његове личне ствари, и да га пусти да живи како хоће. Друга је фаза била фаза једнакости, када су се доњи слојеви узбунили и тражили да их држава узме на свој трошак. Ако не би имала средстава за добротину политику, нека притегне богаташе: узми од онога ко има, па дај ономе ко нема. У обе фазе сматрало се као неспорно да држава постоји ради појединца, а не појединац ради државе, и да стога државно уређење јесте тим боље што више доприноси приватном благостању грађана“ (Јовановић 1935: 127).

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамовић 2004: Сима Аврамовић. *Општина љавна историја: сџари и средњи век*. Београд: Номос.
- Аврамовић, Јованов 2020: Драгутин Аврамовић, Илија Јованов. „Релативизација правде кроз реторику - Платонов дијалог `Горгија` као парадигма“. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, Vol. 54, број 1/2020, 245-265.
- Ђурић 2010: Михаило Ђурић. *Историја политичке филозофије*. Београд: Албатрос плус.
- Ђурковић 2012: Миша Ђурковић. „О савременом изучавању политичке филозофије у Србији“. *Српска политичка мисао*, Vol. 37, број 3/2012, 217-259.
- Јовановић 1935: Слободан Јовановић. *Из историје политичких доктрина, књига прва*. Београд: Издавачко и књијарско предузеће Геца Кон.
- Јордовић 2009: Иван Јордовић. „Историјски корени учења о праву јачег“. *Анали Правног факултета у Београду*, Vol. 57, број 2/2009, 212-228.
- Лукић 1982: Радомир Лукић. *Историја политичких и љавних теорија. I књига: од антике до џочейка XVII века*. Београд: Научна књига.
- Платон 1993. *Држава*. Београд: БИГЗ.
- Платон 1971. *Закони*. Београд: БИГЗ.
- Телебаковић 2012: Бошко Телебаковић. „Нека питања филозофије политике“. *Политика*, Vol. 2, број 3/2012, 99-110.
- Терзић 2021: Предраг Терзић, „Принцип ексклузивног грађанства и статус странца“, *Друштвени хоризонти*, Vol. 1, број 1, 15-27.

Predrag R. TERZIĆ

SLOBODAN JOVANOVIĆ'S INTERPRETATION
OF PLATO'S POLITICAL PHILOSOPHY

SUMMARY

This paper delves into the interpretation of Plato's political philosophy as presented by Slobodan Jovanović, a prominent professor and dean of the Faculty of Law, rector of the University of Belgrade, president of the Serbian Royal Academy of Sciences, and Prime Minister of the Kingdom of Yugoslavia in exile. Jovanović's extensive body of work includes research on 19th-century national political history, state and law theory, constitutional law, political sociology, and the history of political theories. Despite his comprehensive scholarly contributions, this aspect of Jovanović's work has not been thoroughly explored. Alongside his studies on the political, economic, and social doctrines of figures like Niccolò Machiavelli, Edmund Burke, Karl Marx, Friedrich Engels, Benjamin Constant, Hans Kelsen, and other anti-Marxist theorists, Jovanović also dedicated significant attention to ancient political philosophy, particularly the works of Plato.

Keywords: Slobodan Jovanović, antiquity, political philosophy, Socrates, Plato, Republic, Statesman, Laws.

